

ที่มาและพัฒนาการของลวดลาย
ใบอะแคนทัสในงานศิลปกรรมของไทย*
(The Origin and Development
of the Pattern of Acanthus Leaf
in Thai Art)

ศุภชัย เสริมสุขเจริญชัย**
(Supachai Sermsukcharoenchai)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาที่มาและพัฒนาการของลวดลายใบอะแคนทัสในงานศิลปกรรมของไทย” โดยได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ประจำปีงบประมาณ 2563.

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาทัศนศิลป์ ภาควิชาศิลปะประจำชาติ วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ (Lecturer, Department of Thai Handicrafts, Poh-Chang Academy of Arts, Rajamangala University of Technology Rattanakosin).

Received: November 17, 2021

Revised: March 15, 2022

Accepted: April 29, 2022

บทความวิจัย

-
วิชาการ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาลวดลายใบอะแคนดัสที่ปรากฏในงานศิลปกรรมไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาที่มาและพัฒนาการของลวดลายตลอดจนกลวิธีของช่างศิลป์ในการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาประยุกต์ใช้ในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทย โดยอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ภาพถ่าย โบราณวัตถุสถาน และการเปรียบเทียบรูปแบบลวดลายใบอะแคนดัสที่พบในงานศิลปกรรมตะวันตกมาใช้ในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่าลวดลายใบอะแคนดัสมีปรากฏครั้งแรกสมัยอยุธยา พบมากในงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ด้วยในรัชสมัยดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่มีการติดต่อกับชาติตะวันตกอย่างใกล้ชิด ซึ่งลวดลายใบอะแคนดัสที่พบยังคงมีลักษณะแบบหยาบ ๆ และนิยมนำมาใช้ตกแต่งสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะส่วนหน้าบันของอาคารทรงตึก

ในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 3 - 4 ลวดลายใบอะแคนดัสมีลักษณะใกล้เคียงกับลวดลายใบอะแคนดัสแบบตะวันตกมากขึ้น ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 5 ลวดลายใบอะแคนดัสมีลักษณะและรูปแบบเป็นแบบศิลปะตะวันตกแท้ ๆ เนื่องจากเป็นฝีมือของช่างชาวตะวันตกที่เข้ามาทำงานในราชสำนักสยาม ในสมัยนี้นิยมนำลวดลายใบอะแคนดัสมาประยุกต์ใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรมใช้ตกแต่งส่วนหน้าบันและที่หัวเสา รวมทั้งพบในงานศิลปะอื่น ๆ สำหรับการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาใช้ตกแต่ง พบว่าช่างศิลป์ทั้งในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์มีกลวิธีในการนำมาใช้ที่เหมือนกัน คือต้องนำลวดลายใบอะแคนดัสมาประดิษฐ์ให้เป็นลายไทย ก่อนนำไปประยุกต์ใช้กับการผูกลายไทยแบบต่าง ๆ เช่น ลายเครือเถาหรือลายก้านขด เป็นต้น

คำสำคัญ: อะแคนดัส, ลวดลายไทย, ศิลปะไทย

ABSTRACT

This research is aimed to study the patterns of Acanthus leaf in Thai artworks produced during Ayutthaya and Rattanakosin periods in terms of their origin and development as well as the artist's techniques in applying Acanthus leaves to various forms of Thai artworks. Data was collected from historical documents, photos and archaeological sites; the patterns of Acanthus leaf found were compared to those in Western artworks.

Findings revealed that Acanthus leaf first appeared in Ayutthaya period, particularly in the reign of King Narai the Great when Ayutthaya had close contacts with Western nations. Having a rough appearance, the pattern of Acanthus leaf was widely used to decorate the pediments of Western style buildings. In Rattanakosin era, in the reigns of King Rama III and King Rama IV, the pattern of Acanthus leaf was more similar to Western patterns. In the reign of King Rama V, the pattern was authentic Western art, made by Western artists working for the Royal Court of Siam. The pattern of Acanthus leaf in this period was used to ornament several forms of artworks, particularly the pediment and capital decoration.

In using the pattern of Acanthus leaf for decorative purposes, both Ayutthaya and Rattanakosin master artisans used similar techniques. They adapted Acanthus leaf patterns to traditional Thai patterns or cut off some details to make them in an appropriate shape before combining with traditional Thai patterns such as Floral motifs or Kankhot (Vine Pattern).

Keywords: Acanthus, Thai Traditional Patterns, Thai Art

บทนำ

อะแคนตัส (Acanthus) เป็นชื่อของพืชพื้นเมืองชนิดหนึ่งที่พบได้อย่างแพร่หลายจากบริเวณเมดิเตอร์เรเนียน เอเชียไมเนอร์ และอินเดีย ลักษณะของใบอะแคนตัสจะมีรอยหยักขนาดใหญ่และมีหนาม (ภาพที่ 1) นอกจากอะแคนตัสจะมีความหมายถึงพืชชนิดหนึ่งแล้ว ยังมีความหมายในทางงานศิลปกรรมอีกด้วย กล่าวคือเป็นชื่อของลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่งทางศิลปะในงานสถาปัตยกรรมที่นิยมใช้ตกแต่งบริเวณหัวเสา ใช้เป็นลวดลายตกแต่งในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมต่าง ๆ โดยมีลักษณะของลวดลายรูปใบไม้ที่เป็นใบตามลักษณะของใบอะแคนตัสนั้น (Royal Institute 1998: 4)

ที่มาของลายใบอะแคนตัสดังกล่าวสันนิษฐานว่าชาวกรีกเป็นชนกลุ่มแรกที่ประดิษฐ์ลวดลายขึ้นโดยมีพื้นฐานจากรูปทรงธรรมชาติของใบอะแคนตัส นำมาใช้ประดับตกแต่งและมีวิวัฒนาการให้วิจิตรขึ้นมาในภายหลัง โดยเฉพาะในสมัยเฮเลนนิสติก (Hellenistic) ประมาณ 300 - 165 ปี ก่อนคริสตกาล ปรากฏในงานตกแต่งที่บริเวณหัวเสาแบบโครินเธียน (Corinthian Order) จะสลักเสลาเป็นลวดลายของใบไม้คล้ายกับใบของต้นอะแคนตัสอย่างงดงาม (Honguten 2006: 30) (ภาพที่ 2) การตกแต่งหัวเสาแบบโครินเธียนและลวดลายรูปใบไม้ที่มีลักษณะของใบอะแคนตัสดังกล่าวยังได้รับความนิยมสืบมาในสมัยโรมัน ไบแซนไทน์ โรมันเนสก์ โกธิค และในงานศิลปกรรมตะวันตกสมัยต่าง ๆ ตามลำดับจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

วัฒนธรรมตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาในดินแดนไทยด้วยการเข้ามาของชาวตะวันตกจากการติดต่อค้าขาย เผยแผ่ศาสนาหรือเข้ารับราชการ ฯลฯ มีชาวโปรตุเกสเป็นชาติตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับอยุธยา มีหลักฐานว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2054 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยมีการทำสัญญาพระราชไมตรีทางการค้าระหว่างกัน นับเป็นสัญญาฉบับแรกที่อยุธยาทำกับชาติตะวันตก สำหรับชาติตะวันตกอื่น ๆ มีชาวสเปนและฮอลันดาเริ่มเข้ามาติดต่อกับอยุธยาเพื่อทำการค้าเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2147 ตรงกับปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ชาวอังกฤษเข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (Sukpanich 1969: 16) ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2199 - 2231 ความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกมีความเจริญสูงสุด ชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายหรือเข้ามารับราชการมักเป็นที่โปรดปรานได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยโดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส ซึ่งพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้ง

คณะราชทูตเดินทางไปเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาสน์แด่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งผลให้เกิดการนำศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทย (Leksukhum 2009: 16) จากการศึกษางานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในรัชกาลนี้พบงานปูนปั้นผสมผสานลักษณะของลายแบบตะวันตกประดับหน้าบันอาคารทรงตึก¹ ลักษณะเป็นลายใบไม้แบบฝรั่งอย่างใบอะแคนตัสในบริเวณที่เรียกกันว่าวัดเตี๊วด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นับเป็นตัวอย่างของการรับวัฒนธรรมต่างประเทศมาใช้ แต่อย่างไรก็ดีในช่วงปลายรัชกาลได้เกิดความวุ่นวายในการแย่งชิงผลประโยชน์ทางการค้า และการเมืองในหมู่ชาวต่างชาติที่เข้ามาในขณะนั้น เป็นผลให้นำไปสู่การลดทอนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาติตะวันตกตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา เป็นต้นมา

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาล่มสลายไป การติดต่อสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับตะวันตกได้กลับมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยโปรตุเกสเป็นชาติแรกที่ได้กลับเข้ามาขอเจริญพระราชไมตรีกับราชสำนักสยาม ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษเป็นชาติตะวันตกที่กลับเข้ามาเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับราชสำนักสยามอีกครั้ง ซึ่งในครั้งนี้นสยามกับอังกฤษได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีและพาณิชย์ลงวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2369 เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “สนธิสัญญาเบอร์นี” (Bany Treaty) นับเป็นสัญญาทางพระราชไมตรีฉบับแรกที่ไทยทำกับชาติตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ (Pinsri 1997: 10) ส่งผลให้ชาติตะวันตกชาติอื่น ๆ ททยอยเดินทางกัน

¹ รูปแบบของพระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลศิลปะและเทคโนโลยีการสร้างจากตะวันตก จากข้อมูลการศึกษาของ จุมพล เพิ่มแสงสุวรรณ (2004: 82) เกี่ยวกับพระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2199 - 2310 กล่าวว่า “อาคารทรงตึก” เป็นรูปแบบของอาคารที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ลักษณะของอาคารมีหน้าบันที่ก่ออิฐสูงไปจนถึงอกไก่ในลักษณะที่เป็นโครงสร้างเดียวกันกับผนัง อาจจะมีการตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นเป็นหน้าบันอีกทีหนึ่ง โครงสร้างเป็นแบบผนังรับน้ำหนักมีการวางชื่อ (อะแอส) พาดยาวเพื่อยึดกรอบโครงสร้างและน้ำหนักของหลังคา ลักษณะของหลังคาเป็นผืนเดียวไม่ซ้อนชั้น ชายคาผูกป้อมทั้งสี่ด้าน ที่ว่างภายในอาคารเป็นปริมาตรในลักษณะกลุ่มก้อน.

เข้ามาติดต่อย่างแพร่หลาย สำหรับงานศิลปกรรมในสมัยนี้ยังเป็นช่วงเริ่มรับศิลปกรรมตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ พบงานศิลปกรรมที่เป็นลวดลายปูนปั้นและเป็นลวดลายจิตรกรรมเขียนประดับสถาปัตยกรรม ลักษณะเป็นลวดลายแบบฝรั่งอย่างลายใบอะแคนตัสผสมกับลายดอกไม้ในศิลปะจีน ช่างไทยนำมาผสมผสานปรุงแต่งเกิดเป็นลวดลายอย่างใหม่จึงเรียกชื่อว่า ลายอย่างเทศ²

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของไทย ด้วยเป็นช่วงที่ประเทศชาติและประเทศต่าง ๆ ในเอเชียต่างถูกคุกคามจากเหล่าประเทศมหาอำนาจตะวันตก พระองค์จึงมีนโยบายเปิดสัมพันธไมตรีกับชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะชาติจากตะวันตกอย่างกว้างขวางและทรงเร่งพัฒนาบ้านเมืองและรับเอาวัฒนธรรมตลอดจนวิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตกมาใช้เพื่อให้ไทยมีความเจริญเทียบเท่าชาติอารยะ ส่วนงานศิลปกรรมในสมัยนี้สังเกตได้ว่าไทยจะรับเอาแบบแผนอย่างตะวันตกมาปรับใช้มากขึ้น ลวดลายแบบตะวันตกโดยเฉพาะลวดลายใบอะแคนตัสได้รับความนิยมมากและถูกนำไปใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะไทยและตะวันตก

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่ศิลปะและวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยและได้รับความนิยมอย่างมากที่สุด งานศิลปกรรมไทยต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวมักนำแบบอย่างจากศิลปะตะวันตกมาปรับใช้อย่างเต็มที่ในทุก ๆ ด้าน สำหรับลวดลายใบอะแคนตัสช่วงระยะเวลาดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าเป็นลวดลายที่ได้รับความนิยมและสามารถพบได้เสมอในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทย

² ลายอย่างเทศ ลายเทศ ลายใบเทศ หมายถึง ลวดลายประดับที่ได้แรงบันดาลใจผสมผสานจากศิลปะตะวันตกและศิลปะจีน ช่างไทยนำมาปรุงแต่งจึงได้ชื่อว่าลายอย่างเทศ เป็นที่นิยมมากตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เช่น งานออกแบบลวดลายกรอบประตู กรอบหน้าต่างของโบสถ์ วิหาร (Leksukhum 2010: 220).

จะเห็นได้ว่าการติดต่อระหว่างชาติตะวันตกกับไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้ลวดลายใบอะแคนตัสได้รับความนิยมและถูกนำไปประยุกต์ใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยอย่างแพร่หลาย การศึกษาลวดลายใบอะแคนตัสนอกจากจะต้องรู้ทางด้านงานศิลปกรรมแล้ว ลวดลายใบอะแคนตัสยังเป็นตัวแทนบอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างชาติตะวันตกกับไทยได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ดี ลวดลายใบอะแคนตัสที่ปรากฏในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยนั้น ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาและกล่าวถึงโดยตรงมากนัก ทั้งที่มักจะได้พบลักษณะของลวดลายดังกล่าวในงานศิลปกรรมของไทยอยู่เสมอ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและได้นำลวดลายใบอะแคนตัสมาเป็นหัวข้อของการศึกษาในครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาของลวดลายใบอะแคนตัสและวิวัฒนาการของลวดลายใบอะแคนตัสในงานศิลปกรรมไทย ตลอดจนเพื่อศึกษากลวิธีทางเชิงช่างของช่างศิลป์ไทยในการประดิษฐ์และการออกแบบลวดลายไทยในสมัยต่าง ๆ

ผลการศึกษา

ลวดลายใบอะแคนตัสในงานศิลปกรรมสมัยอยุธยา

จากการศึกษาพบว่าลวดลายใบอะแคนตัสเริ่มมีปรากฏในประเทศไทยครั้งแรกในสมัยอยุธยา และสามารถพบได้มากในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในช่วงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื่องจากในรัชกาลนี้มีความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกอย่างใกล้ชิดมากกว่ารัชกาลอื่น ๆ หลังจากรัชกาลนี้ก็ไม่พบหลักฐานและความนิยมในศิลปะตะวันตกตลอดจนการนำลวดลายใบอะแคนตัสมาใช้ในงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาอย่างแน่ชัดอีก สอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่รัชกาลต่อมาคือสมเด็จพระเพทราชาทรงลดความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกไปพร้อมกับการลดบทบาทของชาวตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลในราชสำนักอยุธยา ด้วยความไม่ไว้วางใจชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตกที่มักเป็นเหตุของความวุ่นวายทางการเมือง (Ministry of Foreign Affairs 2018: 26) จากความเกลียดชังที่มีต่อชาวต่างชาตินี้เอง จึงทำให้พระองค์ทรงหันกลับมาเน้นสร้างงานศิลปกรรมตามแนวทางอย่างประเพณีอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ความนิยมในรูปแบบงานศิลปกรรมอย่างตะวันตกจึงได้รับความนิยมลดน้อยลงกว่าก่อน

หลักฐานงานศิลปะสมัยอยุธยาที่ปรากฏการประดับลวดลายใบอะแคนดัสพบว่าลวดลายใบอะแคนดัสจะถูกนำมาใช้ในการประดับงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นและเกี่ยวข้องกับศิลปะตะวันตกเสมอ เช่น ใช้เป็นลวดลายปูนปั้นตกแต่งส่วนหน้าบันในกลุ่มงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลการสร้างแบบตะวันตกหรืออาคารทรงดึกต่าง ๆ ตัวอย่างสำคัญคือ วัดเทวี่ต ตั้งอยู่บริเวณริมคลองปะทาคูจาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่หน้าบันของอาคารมีการตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นแบบยุโรปเป็นรูปเรือรบแคว้นและลายก้านขด³ ที่ประดิษฐ์ด้วยใบอะแคนดัสอย่างกรีกโบราณ (Nor na paknam 2007: 164) (ภาพที่ 3 - 4)

สันติ เล็กสุขุม (Leksukhum 2010: 321) สันนิษฐานว่าอาคารทรงดึกของวัดเทวี่ตแห่งนี้คงเป็นตำหนักของเจ้านาย อาจสร้างไว้เพื่อปลีกวิเวกหรือบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องจากอาคารหลังนี้อยู่ใกล้วัดต่าง ๆ ในบริเวณนั้น ลายปูนปั้นประดับหน้าบันเป็นลายก้านขดมีใบไม้พลิกให้เห็นด้านข้างอย่างลายฝรั่ง คงแพร่หลายมาสู่กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ย่อมใช้เป็นตัวอย่างว่ากลุ่มบุคคลชั้นสูงเป็นกลุ่มแรกที่สัมผัสและรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกที่แพร่หลายเข้ามาก่อนกลุ่มอื่น หากแต่หลังจากรัชกาลนั้นก็พบหลักฐานด้านรสนิยมตะวันตกอีก

นอกจากนี้ ในสมัยอยุธยายังปรากฏการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาใช้เป็นลวดลายตกแต่งรายละเอียดของเครื่องแต่งกายภาพเขียนรูปชาวตะวันตกที่ปรากฏในฉากลายรดน้ำต่าง ๆ อาทิ ภาพเขียนชาวตะวันตกบนฝาตำหนักที่หอเขียนวังสวนผักกาด กรุงเทพฯ (ภาพที่ 5) ภาพเขียนชาวตะวันตกดังกล่าว อาจารย์ น. ณ ปากน้ำ (Nor na paknam 2000: 44) มีความเห็นว่าคงเป็นงานช่างในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2231) ซึ่งช่างเขียนชาวอยุธยาได้รับแรงบันดาลใจมาจากกลุ่มทหารหรือขุนนางชาวฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้น

³ ลายไทยที่ผูกเป็นวงกันหอยเรียงต่อเนื่องกันตามพื้นที่กำหนด ปลายลายขมวดเป็นลายกระหนก รูปสัตว์ทิมพานต์ หรือเทวดา ลายก้านขดจึงมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันตามรูปแบบของลวดลาย เช่น ก้านขดเทพพนม ก้านขดใบเทศ เป็นต้น (Leesuwan 2016: 71).

จากการสังเกตลวดลายใบอะแคนดัสที่พบในศิลปะสมัยอยุธยา ทั้งที่เป็นปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมและเป็นลวดลายที่พบในงานจิตรกรรมประเภทลายรดน้ำต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่าลวดลายใบอะแคนดัสจะมีลักษณะที่ร่วมกันทั้งหมด คือเป็นลวดลายรูปใบไม้ขนาดใหญ่ มีแฉกและปลายแหลม คล้ายกับลวดลายใบอะแคนดัสของตะวันตกแต่จะหยากกว่า ซึ่งช่างศิลป์ไทยสมัยอยุธยาจะมีกลวิธีในการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับกลวิธีการผูกลายของไทยเสมอ โดยการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาดัดแปลงให้เป็นลายไทยต่าง ๆ เช่น ลายนกคาบ⁴ เพื่อใช้เป็นลายออกเถา หรือนำลวดลายใบอะแคนดัสมาประดิษฐ์ใหม่โดยการดัดม้วนให้ได้รูปทรงก่อน แล้วจึงนำลวดลายใบอะแคนดัสที่ประดิษฐ์ใหม่นี้ไปใช้ทดแทนลวดลายกระหนกในการผูกลายก้านขด เป็นต้น

ลวดลายใบอะแคนดัสในงานศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์

ลวดลายใบอะแคนดัสที่ปรากฏในงานศิลปกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ แบ่งการศึกษาออกเป็นช่วงสมัยที่ตรงกับรัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 อันเป็นช่วงเวลาของไทยติดต่อกับชาติตะวันตกและได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับงานศิลปกรรมของไทยอย่างชัดเจน ดังนี้

ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 บทบาทของชาติตะวันตกมีอยู่น้อยและอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมตะวันตกก็ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก แต่เมื่อถึงในสมัยรัชกาลที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับชาติตะวันตกเริ่มพัฒนาจนมีความแน่นแฟ้นเป็นอย่างมาก ประเทศไทยตกลงทำสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับชาติตะวันตกต่าง ๆ ที่เข้ามาติดต่อ จึงทำให้ในสมัยนี้มีชาวตะวันตกได้เดินทางเข้ามายังประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามานี้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่วิทยาการสมัยใหม่และศิลปวัฒนธรรมตะวันตกให้กับชาวไทยในสมัยนั้น สอดคล้องกับการศึกษาลวดลายใบอะแคนดัส พบว่าลวดลายใบ

⁴ ลายนกคาบ เรียกเฉพาะลายที่มีจะงอยคล้ายปากนกโดยมีกระหนกประกอบอยู่ด้วย ช่างใช้ลายนี้เพื่อให้ได้จังหวะก่อนจะต่อลายหรือแยกลายไปตามทิศทางที่กำหนด (Leksukhum 2010: 122).

อะแคนดัสเริ่มมาปรากฏอย่างชัดเจนขึ้นอีกครั้งในงานศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ที่สร้างขึ้นตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา โดยลวดลายใบอะแคนดัสที่พบในสมัยนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากลวดลายใบอะแคนดัสที่พบในงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาเป็นอย่างมาก ด้วยลวดลายใบอะแคนดัสในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นลวดลายรูปใบไม้ที่มีรูปทรงยาว ปลายแหลม และมีแฉกขนาดใหญ่ที่เว้าเข้าจากขอบด้านนอกโดยรอบไปตลอดตามความยาวของใบที่เหมือนกับใบของต้นอะแคนดัสแบบตะวันตกหรือมีลักษณะของลวดลายที่ใกล้เคียงกับลวดลายใบอะแคนดัสที่พบในงานตกแต่งของศิลปะตะวันตก สำหรับวิธีการนำลวดลายใบอะแคนดัสไปใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ พบว่าช่างศิลป์ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีกลวิธีการนำลวดลายใบอะแคนดัสไปใช้โดยการนำไปประกอบกับชื่อของลวดลายดอกพุดตานหรือลายดอกโบตั๋นของจีนเสมอ ในลักษณะของการนำลวดลายใบอะแคนดัสไปประดิษฐ์ด้วยการตัดมันเพื่อเพิ่มความอ่อนช้อยแล้วจึงพลิกสะบัดส่วนของปลายใบให้แหลมในจังหวะที่คล้ายยอดของลายกระหนก ซึ่งการนำลวดลายของตะวันตก จีน และไทยมาผสมผสานกันเกิดขึ้นเป็นลวดลายใหม่นี้มีชื่อเรียกว่า “ลายอย่างเทศ” (Leksukhum 2010: 437) ลวดลายอย่างเทศดังกล่าวนี้ได้รับความนิยมและถูกนำไปใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะใช้เป็นลวดลายปูนปั้นประดับส่วนต่าง ๆ ของอาคารแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 (Saisingha 2008: 299) เช่น ลวดลายปูนปั้นประดับหน้าบันศาลาการเปรียญวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น (ภาพที่ 6) นอกจากนี้ยังพบอีกว่าสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นครั้งแรกที่มีการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาดัดแปลงใช้แทนลวดลายบัวปลายเสาแบบประเพณี ตลอดจนสมัยนี้ยังเป็นช่วงสมัยที่มีการริเริ่มตกแต่งเสาด้วยการเจาะร่อง (flute) เลียนแบบเสาแบบตะวันตกแล้วนำไปตกแต่งในงานสถาปัตยกรรมของไทย เช่น เสาประดับจากเรือนซุ้มเสมาที่พระอุโบสถวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เป็นต้น (ภาพที่ 7)

สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นช่วงเวลาที่ชาติตะวันตกได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้นำแนวความคิดและวิทยาการของตะวันตกเข้ามาใช้เพื่อปรับปรุงประเทศไทยให้ทัดเทียมไปในวิถีทางเดียวกัน ในสมัยนี้จึงยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกและเปิดประเทศไทยให้มีการคบค้ากับนานาประเทศ โดยเฉพาะจากประเทศตะวันตกอย่างกว้างขวาง ในด้านงานศิลปกรรมในสมัย

รัชกาลที่ 4 จะมีลักษณะที่โดดเด่นด้วยการผสมผสานระหว่างศิลปกรรมไทยกับรูปแบบศิลปะต่างชาติเข้าด้วยกัน กล่าวคืออิทธิพลของศิลปะจีนที่ยังคงสืบเนื่องจากรัชกาลก่อนก็ยังมีอยู่และอิทธิพลของศิลปะตะวันตกที่เป็นผลมาจากการที่ไทยได้เปิดประเทศและยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ งานศิลปกรรมตะวันตกจึงได้รับความนิยมและยังถูกนำมาปรับใช้กับงานศิลปกรรมไทยอย่างเต็มที่ สำหรับการลวดลายใบอะแคนดัสในสมัยรัชกาลที่ 4 พบว่า โดยรวมยังคงมีลักษณะของลวดลายและวิธีการนำไปใช้เหมือนกับลวดลายใบอะแคนดัสที่พบในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้แก่ การนำลวดลายใบอะแคนดัสไปผสมผสานกับลายดอกไม้ของจีนและลายกระหนกของไทย (ลวดลายอย่างเทศ) หรือการนำลวดลายใบอะแคนดัสไปดัดแปลงใช้ตกแต่งส่วนต่าง ๆ ของงานสถาปัตยกรรม เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดีด้วยกระแสนิยมในงานศิลปกรรมแบบตะวันตกที่เพิ่มขึ้นในสมัยนี้ ก็ได้ทำให้ลวดลายใบอะแคนดัสได้รับความนิยมมาก และดูเหมือนว่าลวดลายใบอะแคนดัสที่นำมาใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ จะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับลวดลายใบอะแคนดัสที่พบในงานศิลปกรรมตะวันตกมากขึ้น นอกจากนี้ลวดลายใบอะแคนดัสยังได้ถูกนำมาผสมผสานกับลายไทยแล้วใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรมอย่างเปิดเผยและโดดเด่นเป็นอย่างมาก เช่น เสาแบบตะวันตกขนาดใหญ่ทั้ง 4 ต้นที่มุขด้านหน้าของพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น (ภาพที่ 8)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงดำเนินรอยตามแนวพระราชดำริของพระราชบิดาที่ได้ทรงวางรากฐานไว้ ด้วยการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัยตลอดจนเปิดรับวัฒนธรรมและวิทยาการความรู้ใหม่ ๆ จากตะวันตก เพื่อมาพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ให้ประเทศไทยมีความเจริญและทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ อิทธิพลทางวัฒนธรรมและงานศิลปกรรมแบบตะวันตกได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่ชนชั้นผู้นำประเทศ รูปแบบงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ส่วนใหญ่มีลักษณะผสมผสานระหว่างไทยกับตะวันตก โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นเนื่องจากเป็นยุคที่มีการรับเอารูปแบบของงานสถาปัตยกรรมตะวันตกไว้อย่างสมบูรณ์ด้วยในสมัยนี้สถาปนิกผู้ออกแบบและทำการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมเป็นช่างชาวตะวันตกที่เข้ามารับจ้างหรือเข้ารับราชการในกรมกองต่าง ๆ ของไทย เช่น

นายจอห์น คลูนีส (John Clunis) นายโยอาคิม แกรซี (Joachim Grassi) เป็นต้น (Suksri 1994: 11) ดังนั้น อาคารแบบตะวันตกที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาล เช่น พระที่นั่งต่าง ๆ ที่โปรดฯ ให้สร้างขึ้นในพระราชวัง อาคารราชการ ตำนานที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนที่พักอาศัยของขุนนางและคหบดี จึงเป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกอย่างแท้จริง จากความนิยมในงานศิลปกรรมตะวันตกเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ ได้ทำให้ลวดลายใบอะแคนดัสเป็นลวดลายที่ได้รับความนิยมมาก และพบได้เสมอในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นสำหรับการศึกษาลวดลายใบอะแคนดัสในสมัยนี้สามารถแยกออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ลวดลายใบอะแคนดัสที่เป็นผลงานการออกแบบและสร้างสรรค์ของช่างศิลป์ชาวไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 จากวัฒนธรรมตะวันตกที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในสมัยนี้ ช่างศิลป์ชาวไทยจึงได้นำแบบอย่างของงานศิลปกรรมตะวันตกมาปรับใช้อย่างเต็มที่ในงานศิลปกรรมของไทย ด้วยเหตุนี้ ลวดลายใบอะแคนดัสที่เป็นลวดลายของตะวันตกจึงได้รับความสนใจและถูกนำมาประยุกต์ใช้ในงานศิลปกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างแพร่หลาย จากการศึกษาพบว่าช่างศิลป์ชาวไทยในสมัยนี้มีกลวิธีในการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาประยุกต์ใช้กับการผูกลายไทยแบบประเพณีแบบต่าง ๆ ทั้งลายก้านขดหรือลายเครือเถา⁵ โดยการนำลวดลายใบอะแคนดัสมาประดิษฐ์ให้เป็นช่อลายแบบต่าง ๆ แล้วจึงนำไปใช้ทดแทนลวดลายไทยประเภทลายกระหนก ซึ่งลวดลายแบบดังกล่าวนี้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับความนิยมและถูกนำไปใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ มีตัวอย่างเป็นลวดลายใช้ตกแต่งในงานสถาปัตยกรรม เช่น ลวดลายปูนปั้นปิดทองรูปตราอักษรพระปรมาภิไธย “จ.ป.ร.” ที่ประกอบด้วยเถาวัลย์ก้านขดประดิษฐ์ด้วยลวดลายใบอะแคนดัสประดับบริเวณส่วนผนังเหนือช่องประตูและหน้าต่างภายในพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม (ภาพที่ 9) หรือใช้เป็นลวดลายตกแต่งในงานประณีตศิลป์ เช่น พัดรองที่ระลึกในงานสมภาคาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชสมบัติเป็นระยะเวลาเสมอด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2428

⁵ ลวดลายไทยลักษณะคล้ายเถาไม้เลื้อย มีดอก ใบ และก้าน สอดสลับกันหรือใช้ตัวกระหนกแทนดอกและก้าน (Leesuwan 2016: 128).

ลักษณะเป็นพัดหน้านางปักด้วยดินทองและไหมทองบนผ้าสักหลาด เป็นตราพระบรมราชสัญลักษณ์ในรัชกาลที่ 5 ล้อมรอบด้วยลายเครือเถาที่ประดิษฐ์ด้วยใบอะแคนตัสเป็นต้น (ภาพที่ 10)

กลุ่มที่สอง ลวดลายใบอะแคนตัสที่เป็นผลงานการออกแบบและสร้างสรรค์ของช่างศิลป์ชาวตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งช่างศิลป์ชาวตะวันตกในที่นี่คือสถาปนิกชาวยุโรปชาติต่าง ๆ ที่เข้ามารับราชการยังประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 สถาปนิกชาวยุโรปจะได้รับหน้าที่ในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกต่าง ๆ ตลอดจนยังรับหน้าที่เป็นนายช่างควบคุมการก่อสร้างและตกแต่งอาคารดังกล่าวที่ได้ออกแบบไว้อีกด้วย ดังนั้น ลวดลายใบอะแคนตัสในกลุ่มนี้จึงพบเป็นลวดลายปูนปั้นใช้ประดับในงานสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะที่เป็นผลงานการออกแบบและการควบคุมงานก่อสร้างของสถาปนิกชาวตะวันตก รูปแบบของลวดลายใบอะแคนตัสที่พบจึงเป็นแบบตะวันตกแท้ ๆ มีลักษณะและรายละเอียดของลวดลายที่สามารถเปรียบเทียบกับลวดลายใบอะแคนตัสที่ใช้ประดับในงานสถาปัตยกรรมตะวันตกในงานศิลปะแบบต่าง ๆ ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายใบอะแคนตัส อาทิ โรงเรียนนายทหารสราญรมย์ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกรมแผนที่ทหาร) เป็นอาคารตะวันตกในแบบนีโอคลาสสิก (Neo - Classic)⁶ เป็นผลงานการออกแบบของสถาปนิกชาวอิตาลีเชื้อสายสเตอร์ฟาโนคาร์ดู (Sterfano Cardu) (Suksri 1994: 97) ลักษณะของอาคารจะเป็นผังรูปตัว E ซึ่งมีจุดเด่นอยู่ที่มุขกลางขนาดใหญ่ที่เน้นการประดับด้วยหน้าบันเป็นรูปจั่วแบบวิหารกรีก ตรงกลางตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นรูปตราพระบรมราชสัญลักษณ์ในรัชกาลที่ 5

⁶ หนังสือเรื่องสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2480 ของอาจารย์สมชาติ จิงสิริอารักษ์ (Chungsiriarak 2010: 81 - 83) กล่าวถึงความหมายของสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิก (Neoclassicism) ว่าเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากงานของอาณาจักรกรีก - โรมันโบราณ ซึ่งกระแสการหวนกลับไปนิยมความงามของสถาปัตยกรรมในอดีต (Revivalism) ของเหล่าสถาปนิกศิลปินนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ราวกลางศตวรรษที่ 18 ไปจนถึงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 โดยรสนิยมทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวจะหวนหาชิ้นเรื่อย ๆ ทั้งลวดลายประดับ ประติมากรรมตกแต่ง และขนาดของอาคาร ตามลำดับ.

เป็นรูปพระเกี้ยวเปล่งรัศมีภายในกรอบรูปวงกลม สำหรับลวดลายใบอะแคนตัสพบว่า มีการนำมาใช้ตกแต่งเพื่อเพิ่มรายละเอียดและความสวยงาม พบที่ส่วนยอดบนของ หน้าจั่วและที่ปลายฐานของจั่วทั้งสองข้างเป็นรูปแทนสามเหลี่ยม ซึ่งลวดลายประดับ ส่วนจั่วนี้มีชื่อเรียกว่า “Acroterium” เป็นองค์ประกอบที่ใช้ในการตกแต่งหน้าจั่วใน สถาปัตยกรรมแบบคลาสสิก นอกจากนี้ยังพบลวดลายใบอะแคนตัสที่บริเวณเสา ประดับผนังรองรับหน้าจั่ว เป็นลวดลายใบ อะแคนตัสขนาดใหญ่ในลักษณะวาง พาดตามความยาวของลำเสา (ภาพที่ 11)

สมัยรัชกาลที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับชาติตะวันตกในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีแนวปฏิบัติทางการทูตและราชการด้าน การต่างประเทศให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับหลักสากล ตลอดจนยังได้เร่งพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับชาติตะวันตกตลอดรัชกาล จึงทำให้ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับชาติตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นไปในทางที่ ดี ในสมัยนี้อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีเอกราชและอธิปไตยเป็นที่รู้จักและได้รับการ ยอมรับจากชาติตะวันตกและในนานาชาตอย่างกว้างขวาง สำหรับงานศิลปกรรม ต่าง ๆ ในภาพรวมยังคงสืบทอดในลักษณะเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 5 เคยทำมาก่อน โดยเฉพาะงานศิลปกรรมตะวันตกที่ยังมีการว่าจ้างช่างชาวตะวันตกเป็นผู้ออกแบบ และก่อสร้าง แต่อย่างไรก็ดีสำหรับงานศิลปะและหัตถกรรมไทยในสมัยนี้ได้หวน กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง คงเป็นผลมาจากในสมัยนี้ได้จัดการเรียนการสอน ตามแบบแผนตะวันตกที่ได้นำการศึกษาด้านวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเริ่ม แพร่หลายมากขึ้นในประเทศไทย จึงก่อให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมทำให้มีการย้อนกลับ ไปสนใจงานศิลปกรรมและงานของช่างไทยโบราณมากขึ้น (Suksri 1994: 116) ผลการศึกษาลวดลายใบอะแคนตัสในสมัยรัชกาลที่ 6 จะสอดคล้องกับลักษณะของ งานศิลปกรรมที่กล่าวมาข้างต้น โดยพบว่าลวดลายใบอะแคนตัสยังพบได้ในงาน ตกแต่งส่วนต่าง ๆ ของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาล ซึ่งส่วน ใหญ่ก็ยังคงเป็นฝีมือของช่างชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการในประเทศไทย ดังนั้น รูปแบบของลวดลายใบอะแคนตัสที่พบนี้จึงเป็นแบบตะวันตกแท้ ๆ มีลักษณะและ รายละเอียดของลวดลายที่สามารถเปรียบเทียบกับลวดลายใบอะแคนตัสที่ใช้ ประดับในงานสถาปัตยกรรมตะวันตกในงานศิลปะแบบต่าง ๆ เช่น สวนโรมันภายใน

พระราชวังพญาไท ได้ออกแบบเป็นสวนกลางแจ้งโดยนำองค์ประกอบโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมตะวันตกสมัยโรมันมาใช้ตกแต่ง ตลอดจนยังมีการนำลวดลายและเสาแบบศิลปะโรมัน คือเสาแบบคอมโพสิต (Composite)⁷ เป็นเสาที่มีหัวเสาตกแต่งด้วยลวดลายใบอะแคนดัส (ภาพที่ 12) แต่สำหรับในงานศิลปกรรมไทยที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ กลับพบว่าลวดลายใบอะแคนดัสไม่ได้รับความนิยมและถูกนำมาประยุกต์ใช้หรือนำมาผสมผสานร่วมกับลวดลายไทยอย่างชัดเจนอีก ด้วยคงเป็นเพราะช่างศิลป์ชาวไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้หันกลับไปนำลวดลายไทยประเภทลายกระหนกและลวดลายไทยแบบประเพณีมาใช้เป็นลวดลายประดับตกแต่งในงานศิลปกรรมไทยต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น

การศึกษาลวดลายใบอะแคนดัสหลังจากสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา พบว่าลวดลายใบอะแคนดัสในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยไม่มีความโดดเด่นและพบได้น้อยลงเป็นอย่างมาก ด้วยคงเป็นเพราะไม่ได้รับความนิยมจากช่างศิลป์ชาวไทยในการนำมาใช้ ทั้งนี้อาจสันนิษฐานได้ว่าเกิดจากสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไป ด้วยในช่วงหลังได้เกิดกระแสชาตินิยมและรักชาติขึ้นในหมู่คนไทยขึ้น จึงทำให้มีการย้อนกลับไปสนใจงานศิลปกรรมไทยและงานของช่างไทยโบราณเพิ่มมากขึ้น ช่างศิลป์ชาวไทยจึงได้หันกลับไปนำลวดลายไทยมาใช้ในงานศิลปกรรมไทยของตน พร้อมกับที่มีช่างศิลป์ชาวไทยที่มีฝีมือเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นต้น นอกจากนี้ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำได้กระทบต่อการจ้างช่างชาวตะวันตกในประเทศไทย โดยส่วนใหญ่ต้องถูกยกเลิกและเดินทางกลับประเทศไปจึงทำให้ขาดกลุ่มช่างศิลป์ผู้นำลวดลายใบอะแคนดัสมาใช้ในงานศิลปกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนจากความนิยมศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) เป็นศิลปะแนวใหม่ที่เน้นความเรียบง่าย ทำให้งานศิลปกรรมและงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ภายใต้รูปแบบแนวใหม่นี้จึงเน้นที่ความเรียบง่ายปราศจากการตกแต่งด้วยลวดลายใด ๆ ได้รับความนิยม

⁷ เสาแบบคอมโพสิต (Composite) คือเสาแบบใหม่ที่ชาวโรมันได้คิดประดิษฐ์ขึ้น โดยนำลวดลายประดับหัวเสาของกรีกที่มีอยู่แล้วเดิมทั้งสองแบบคือ Corinthian Order ที่เป็นลวดลายใบอะแคนดัส และ Ionic Order ซึ่งเป็นลวดลายม้วนมารวมกัน (Chuarun 1993: 182).

ขึ้นมาแทนที่ ลวดลายใบอะแคนตัสจึงไม่ได้รับความนิยมและถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบทางศิลปะเท่ากับศิลปะในยุคก่อนหน้าอีกต่อไป

ผลการวิเคราะห์

ลวดลายใบอะแคนตัสในสมัยอยุธยา

ลวดลายใบอะแคนตัสที่ปรากฏในงานศิลปกรรมสมัยอยุธยา สังเกตได้ว่ามักจะถูกนำมาใช้ในการประดับงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นและเกี่ยวข้องกับศิลปะตะวันตก เช่น ใช้เป็นลวดลายปูนปั้นประดับในกลุ่มงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลการสร้างแบบตะวันตกหรืออาคารทรงตึกต่าง ๆ หรือใช้เป็นลวดลายตกแต่งภาพเขียนรูปชาวตะวันตก เป็นต้น จากหลักฐานที่พบได้แสดงให้เห็นว่าช่างศิลป์ไทยสมัยอยุธยาต้องรู้จักลวดลายใบอะแคนตัสและยังรับรู้ว่าเป็นลวดลายในวัฒนธรรมตะวันตก โดยการนำลวดลายใบอะแคนตัสมาใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปะตะวันตกดังกล่าวนี้ อาจเนื่องมาจากความต้องการของช่างผู้สร้างงานที่จะสื่อถึงชาวตะวันตกหรือความเกี่ยวข้องกับชาวตะวันตกให้ผู้ชมผลงานได้รับรู้

ลวดลายใบอะแคนตัสที่พบในศิลปะสมัยอยุธยาทั้งที่เป็นปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมและเป็นลวดลายที่พบในงานจิตรกรรมประเภทลายรดน้ำต่าง ๆ จะมีรูปแบบที่ร่วมกันทั้งหมด กล่าวคือเป็นลวดลายรูปใบไม้ มีแฉก ปลายแหลม เมื่อพิจารณาลักษณะโดยรวมมีความคล้ายกับลวดลายใบอะแคนตัสของตะวันตกแต่จะหยากกว่ามาก และจากลวดลายที่ปรากฏจะเห็นได้ว่าช่างศิลป์สมัยอยุธยารับเอาแบบอย่างของลวดลายใบอะแคนตัสจากศิลปะตะวันตกแล้วจึงนำไปประยุกต์ให้เข้ากับลวดลายไทย โดยการนำลวดลายใบอะแคนตัสมาดัดแปลงให้มีลักษณะอย่างลายไทยประเภทลายนกกาบ เพื่อใช้เป็นลายออกเถาในการผูกลายต่าง ๆ หรือการนำลวดลายใบอะแคนตัสมาประดิษฐ์ใหม่โดยการม้วนกลมหรือดัดให้โค้งรูปทรงตามที่ต้องการตามพื้นที่ออกลาย แล้วจึงนำลวดลายใบอะแคนตัสดังกล่าวมาวางเรียงซ้อนสลับกันไปมาในจังหวะที่งดงามแทนที่ลายกระหนกตามกลวิธีในการผูกลายก้านขดที่นิยมในสมัยอยุธยา ดังนั้นจากลักษณะที่กล่าวมานี้จึงทำให้ทราบว่าลวดลายใบอะแคนตัสที่นำมาใช้ประดับในงานศิลปกรรมอยุธยา ไม่ใช่กระบวนการของลวดลายอย่างศิลปะตะวันตกแท้ ๆ แต่เป็นเพียงการเลียนแบบลักษณะลวดลายอย่างตะวันตก

หรือเป็นการนำลวดลายในศิลปะของตะวันตกมาใช้ตกแต่งโดยการผสมผสานกับกลวิธีของการผูกลายไทยเท่านั้น

สำหรับที่มาของลวดลายใบอะแคนธัสในสมัยอยุธยา สันนิษฐานว่าเป็นไปได้ที่ช่างสมัยอยุธยาจะได้รับข้อมูลเรื่องศิลปะแบบตะวันตกจากบรรดาชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยเฉพาะจากชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2231) หรืออาจได้รับข้อมูลจากสิ่งของต่าง ๆ ของชาวตะวันตกที่นำเข้ามาในสมัยอยุธยา เช่น เครื่องใช้ต่าง ๆ โดยเฉพาะจากเครื่องราชบรรณาการของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสที่ส่งมาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น

ลวดลายใบอะแคนธัสในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ลวดลายใบอะแคนธัสสามารถพบได้อย่างชัดเจนมากที่สุดในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 6 ด้วยเป็นช่วงเวลาที่มีอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมตะวันตกได้รับความนิยมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของไทยมากที่สุด โดยลวดลายใบอะแคนธัสที่ปรากฏในงานศิลปกรรมของไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ได้มีพัฒนาการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามลำดับ จากการศึกษาลวดลายใบอะแคนธัสในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 - 6 สามารถพบได้ 3 รูปแบบหลัก ๆ ดังนี้

รูปแบบที่หนึ่ง: ลวดลายใบอะแคนธัสที่ผสมผสานกับลวดลายของจีนและไทย (ลายอย่างเทศ)

เป็นรูปแบบของลวดลายใบอะแคนธัสที่ปรากฏครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ พบได้ในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ลายอย่างเทศเป็นลวดลายแบบใหม่ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานลวดลายในศิลปะต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ได้แก่ ลวดลายใบอะแคนธัสของศิลปะตะวันตก ลวดลายดอกพุดตานหรือลายดอกโบตั๋นของจีน และลวดลายกระหนกของไทย ซึ่งการผสมผสานของลวดลายดังกล่าวนี้ช่างศิลป์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายในศิลปะต่างชาติที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนั้น ลวดลายอย่างเทศได้รับความนิยมมากและถูกนำไปใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะใช้เป็น

ลวดลายตกแต่งในงานสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยมที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาล เช่น ใช้ตกแต่งส่วนหน้าบันของอาคารและที่หัวเสาประดับสถาปัตยกรรม ซึ่งการนำลวดลายใบอะแคนตัสมาใช้ประดับที่ส่วนหัวเสานี้เป็นนวัตกรรมใหม่ที่ไม่มีในสมัยอยุธยา

รูปแบบที่สอง: ลวดลายใบอะแคนตัสอย่างไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ลวดลายใบอะแคนตัสที่ผสมผสานกับลวดลายของเงินและไทย (ลายอย่างเทศ) ยังเป็นรูปแบบของลวดลายที่สามารถพบได้ทั่วไปในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ด้วยคงเป็นฝีมือการสร้างสรรค์ของช่างศิลป์ที่สืบทอดมาจากรัชกาลที่ 3 และยังคงดำเนินการสร้างงานศิลปกรรมอย่างต่อเนื่องมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่อย่างไรก็ดีด้วยบริบททางสังคมในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่เปลี่ยนไป จากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่หลังไหลเข้ามาอย่างท่วมท้นในสมัยนี้จึงทำให้ศิลปะแบบตะวันตกได้รับความนิยมมากขึ้นตามลำดับ ได้สอดคล้องกับลวดลายใบอะแคนตัสที่พบในงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 สังเกตได้ว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากการผสมผสานกับลวดลายในศิลปะจีนมาเป็นลวดลายใบอะแคนตัสที่มีลักษณะแบบตะวันตกมากขึ้น โดยช่างศิลป์ในสมัยนี้ได้เริ่มนำลวดลายใบอะแคนตัสที่มีลักษณะแบบตะวันตกไปใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ และนำมาผสมผสานกับลวดลายไทย ซึ่งลวดลายใบอะแคนตัสที่ผสมผสานกับลวดลายไทยที่พบในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยรวมจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับที่เคยพบในสมัยอยุธยา กล่าวคือลวดลายใบอะแคนตัสจะถูกนำมาประดิษฐ์ใหม่ให้เป็นลายไทย หรือนำลวดลายใบอะแคนตัสมาดัดแปลงใหม่โดยการดัดม้วนเพื่อให้ได้ขนาดและรูปทรงตามที่ต้องการก่อนแล้วจึงนำลวดลายใบอะแคนตัสที่ประดิษฐ์นี้มาใช้ทดแทนลายกระหนกในการผูกลายไทยประเภทต่าง ๆ อาทิ ลายก้านขดและลายเครือเถา เป็นต้น

ลวดลายใบอะแคนตัสที่ผสมผสานกับลวดลายไทยได้รับความนิยมสืบมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งในสมัยนี้ลวดลายดังกล่าวได้กลายมาเป็นแบบอย่างของลวดลายรูปแบบหนึ่งของไทยที่มีใช้กันอย่างแพร่หลาย ช่างศิลป์ชาวไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำลวดลายใบอะแคนตัสที่ผสมผสานกับลายไทยนี้มาประยุกต์ใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยในทุก ๆ แขนงได้อย่างงดงามและมีรสนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งเหตุผลที่ลวดลายใบอะแคนตัสผสมผสานกับไทยได้รับความนิยมและถูกนำมาใช้

คงเป็นเพราะจากกระแสความนิยมศิลปะตะวันตกอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ช่างศิลป์ชาวไทยจึงต้องปรับตัวและนำลวดลายในศิลปะตะวันตกมาปรับใช้ในงานศิลปกรรมของตนเพื่อความสวยงามตามสมัยนิยม

รูปแบบที่สาม: ลวดลายใบอะแคนธัสแบบตะวันตกอย่างแท้จริง

เป็นรูปแบบของลวดลายใบอะแคนธัสที่เป็นผลงานการออกแบบและสร้างสรรค์ของช่างศิลป์ชาวตะวันตก โดยช่างชาวตะวันตกในที่นี่ก็คือสถาปนิกและวิศวกรชาวยุโรป ที่เข้ามารับราชการในประเทศไทย สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 ซึ่งในช่วงเวลานี้เป็นยุคที่เกิดกระแสการหวนกลับไปนิยมความงามของสถาปัตยกรรมตะวันตกในอดีต (Revivalism) กำลังได้รับความนิยมขึ้นอีกครั้งในยุโรปและอเมริกา สถาปนิกและวิศวกรชาวยุโรปชาติต่าง ๆ ที่ได้รับการว่าจ้างให้มาทำงานในประเทศไทยจึงได้นำพากระแสความนิยมทางสถาปัตยกรรมนี้เข้ามาใช้ในการออกแบบก่อสร้างงานต่าง ๆ โดยรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่น่ากลับมาสร้างในสมัยนี้ เช่น Neo Classicism Gothic Revival Neo - Renaissance เป็นต้น ดังนั้นลวดลายใบอะแคนธัสที่ช่างชาวตะวันตกได้นำมาใช้ตกแต่งในงานสถาปัตยกรรม จึงมีความถูกต้องและเป็นไปตามรูปแบบของศิลปะตะวันตกในสมัยต่าง ๆ ที่น่ากลับมาสร้าง ด้วยเหตุนี้ลวดลายใบอะแคนธัสที่พบจึงเป็นแบบตะวันตกแท้ ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยชาวตะวันตก นับเป็นวิวัฒนาการสูงสุดทางด้านรูปแบบครั้งสำคัญของลวดลายใบอะแคนธัสในประเทศไทย

จากลวดลายใบอะแคนธัสที่พบในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสามรูปแบบ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ว่าลวดลายใบอะแคนธัสคงต้องเป็นที่รู้จักและยังเป็นอีกหนึ่งลวดลายต่างชาติที่ได้รับความนิยมมากจากบรรดาช่างศิลป์ชาวไทยในการนำไปประยุกต์ใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมไทยต่าง ๆ อีกด้วย โดยลวดลายใบอะแคนธัสที่กลับมาปรากฏอีกครั้งในงานศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 จะมีความแตกต่างจากลวดลายใบอะแคนธัสที่พบในงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาอยู่มากและยังไม่พบข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือหลักฐานที่จะเชื่อมโยงระหว่างลวดลายใบอะแคนธัสในสมัยรัตนโกสินทร์กับลวดลายใบอะแคนธัสได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าลวดลายใบอะแคนธัสในสมัยรัตนโกสินทร์ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องหรือเป็นรูปแบบของลวดลายที่ได้รับถ่ายทอดมาจากศิลปะสมัยอยุธยา แต่ลวดลายใบอะแคนธัสที่กลับมาปรากฏอีกครั้งในงานศิลปกรรมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา คือรูปแบบหนึ่ง

ของอิทธิพลศิลปะตะวันตกระลอกใหม่ที่ได้รับโดยตรงมาจากชาวตะวันตกชาติต่าง ๆ ที่กลับเข้ามาติดต่อกับไทยอีกครั้งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเอง

สำหรับเหตุผลที่ลวดลายใบอะแคนทัสเป็นลวดลายในศิลปะตะวันตกที่ช่างศิลป์ไทยนิยมนำมาใช้เนื่องจากลวดลายใบอะแคนทัสเป็นลวดลายที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเมื่อนำมาใช้แล้วสามารถใช้แสดงให้เห็นถึงแบบอย่างศิลปะตะวันตกได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ด้วยลักษณะของลวดลายที่ประยุกต์มาจากลวดลายของใบไม้ในธรรมชาติจึงทำให้ลวดลายใบอะแคนทัสสามารถนำมาใช้ดัดแปลงหรือตัดทอนได้โดยง่ายกว่าลวดลายชนิดอื่น ๆ ดังนั้นช่างศิลป์ไทยในสมัยต่าง ๆ จึงนิยมนำลวดลายใบอะแคนทัสมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับลวดลายไทยและการผูกลายประเภทต่าง ๆ ได้อย่างกลมกลืนเป็นอย่างดี

บทสรุป

ลวดลายใบอะแคนทัสเริ่มมีปรากฏในประเทศไทยครั้งแรกในสมัยอยุธยาและสามารถพบได้ในงานศิลปะต่าง ๆ โดยเฉพาะที่สร้างขึ้นในช่วงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งจากหลักฐานของงานศิลปะสมัยอยุธยาที่ปรากฏการประดับด้วยลวดลายใบอะแคนทัส พบว่าลวดลายใบอะแคนทัสถูกนำมาใช้ในการประดับงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นและเกี่ยวข้องกับศิลปะตะวันตกเสมอ เช่น ใช้เป็นลวดลายปูนปั้นตกแต่งส่วนหน้าบันของงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลการสร้างแบบตะวันตกหรืออาคารทรงตึกต่าง ๆ ตลอดจนยังใช้เป็นลวดลายตกแต่งส่วนรายละเอียดของเครื่องแต่งกายจากภาพเขียนรูปชาวตะวันตก เป็นต้น ซึ่งลวดลายใบอะแคนทัสที่พบในสมัยอยุธยาไม่ใช่เป็นลวดลายตามกระบวนการอย่างศิลปะตะวันตกแท้ ๆ แต่เป็นลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างลวดลายไทยกับลวดลายตะวันตก

หลังจากกรุงศรีอยุธยาล่มสลายไป ลวดลายใบอะแคนทัสกลับมาปรากฏขึ้นอีกครั้งในงานศิลปกรรมไทยรัตนโกสินทร์ ช่างศิลป์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้นำลวดลายใบอะแคนทัสมาประยุกต์ใช้ในงานศิลปกรรมต่าง ๆ โดยนำมาผสมผสานกับลวดลายดอกไม้ของจีนและลวดลายกระหนกของไทยเกิดขึ้นเป็นลวดลายใหม่ที่เรียกว่า “ลายอย่างเทศ” โดยลวดลายอย่างเทศเป็นลวดลายที่นิยมนำมาใช้ตกแต่งส่วนต่าง ๆ ของงานสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยมที่สร้างขึ้น เช่น ใช้เป็นลวดลายกรอบซุ้ม

ประตู่ กรอบซุ้มหน้าต่าง ซุ้มเสมาหรือลวดลายตกแต่งหน้าบัน เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ลวดลายอย่างเทศยังคงได้รับความนิยมสืบมาและพบได้ทั่วไปในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น แต่จากกระแสความนิยมในงานศิลปกรรมแบบตะวันตกที่เพิ่มมากขึ้นในสมัยนี้ได้ทำให้ลวดลายใบอะแคนต์สมัยลักษณะที่ใกล้เคียงกับลวดลายอะแคนต์ที่พบในงานศิลปกรรมตะวันตกมากขึ้น อีกทั้งลวดลายใบอะแคนต์ยังได้ถูกนำมาผสมผสานกับลายไทยแล้วใช้ตกแต่งในงานศิลปกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรมอย่างเปิดเผย

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ลวดลายใบอะแคนต์ได้รับความนิยมถึงขีดสุดในงานศิลปกรรมไทย ช่างศิลป์ชาวไทยในสมัยนี้ได้นำลวดลายใบอะแคนต์มาประยุกต์ใช้กับงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยเป็นครั้งแรกที่มีช่างชาวตะวันตกเข้ามารับราชการในประเทศไทย โดยช่างชาวตะวันตกดังกล่าวเป็นผู้นำแบบอย่างของลวดลายใบอะแคนต์ที่มีลักษณะถูกต้องตรงตามรูปแบบของศิลปะตะวันตกในสมัยต่าง ๆ มาใช้ตกแต่งในงานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาล ดังนั้นลวดลายใบอะแคนต์ที่เป็นฝีมือการสร้างสรรค์ของช่างชาวตะวันตกนี้จึงนับว่าเป็นแบบตะวันตกแท้ ๆ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ลวดลายใบอะแคนต์สามารถพบได้จากงานตกแต่งสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกเท่านั้น โดยมีลักษณะของลวดลายใบอะแคนต์แบบตะวันตกแท้ ๆ เนื่องจากยังคงเป็นฝีมือของช่างชาวตะวันตกนั่นเอง สำหรับช่างศิลป์ชาวไทยในสมัยนี้ไม่นิยมนำลวดลายใบอะแคนต์มาประยุกต์ใช้กับงานศิลปกรรมของไทย เหมือนกับในสมัยรัชกาลก่อน ดังนั้น จึงไม่พบการนำลวดลายใบอะแคนต์มาผสมผสานกับงานศิลปกรรมไทยที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 อย่างชัดเจน

หลังจากสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา การนำลวดลายใบอะแคนต์มาใช้ประดับในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยพบได้น้อยลงเป็นอย่างมาก ทั้งนี้สันนิษฐานได้ว่าเกิดจากสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไป ด้วยเกิดกระแสชาตินิยมและรักชาติขึ้นในหมู่คนไทย ช่างศิลป์ไทยจึงหันกลับไปนำลวดลายไทยมาใช้ในงานศิลปกรรมไทย และที่สำคัญคือราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้สนับสนุนการก่อตั้งโรงเรียนสำหรับช่างศิลปะไทยขึ้น (ต่อมาคือโรงเรียนเพาะช่าง) ซึ่งทำให้เกิดความนิยมในการใช้ศิลปะไทยมากกว่าแต่ก่อน และในช่วงรัชกาลที่ 6 นี้เองช่างชาวตะวันตกในประเทศไทยถูก

ยกเลิกสัญญาจ้าง ส่วนใหญ่ต้องเดินทางกลับประเทศ ทำให้ขาดกลุ่มช่างศิลป์ที่นำ ลวดลายใบอะแคนธัสมาใช้ในงานศิลปกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนกระแสความนิยม ศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) ซึ่งเป็นศิลปะแนวใหม่ที่เน้นความเรียบง่ายปราศจาก การตกแต่งด้วยลวดลายใด ๆ ทำให้งานศิลปกรรมและงานสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ สร้างขึ้นใหม่ภายใต้รูปแบบแนวใหม่นี้ได้รับความนิยมขึ้นมาแทนที่ ลวดลายใบ อะแคนธัสจึงไม่ได้รับความนิยมและถูกนำมาใช้เป็นองค์ประกอบทางศิลปะเท่ากับ ศิลปะในยุคก่อนหน้าอีกต่อไป

สำหรับประเด็นที่มาของลวดลายใบอะแคนธัส ในสมัยอยุธยาสันนิษฐานว่า คง เป็นไปได้ที่ช่างสมัยอยุธยาจะได้รับข้อมูลและการถ่ายทอดเรื่องศิลปะแบบตะวันตก โดยเฉพาะรูปแบบของลวดลายใบอะแคนธัสจากชาวตะวันตกชาติต่าง ๆ ที่เดินทางเข้า มาในกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะจากบรรดาบาทหลวงมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสที่เข้ามา เผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตลอดจนอาจได้รับข้อมูล จากเครื่องราชบรรณาการของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสที่ส่งมาถวายสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช

ที่มาของรูปแบบลวดลายใบอะแคนธัสในสมัยรัตนโกสินทร์ อาจกล่าวได้ว่ามี ความใกล้เคียงกับในสมัยอยุธยา ด้วยผลจากการติดต่อกับชาวตะวันตกชาติต่าง ๆ ที่ เดินทางเข้ามาในประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ชาวตะวันตกได้เป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูล ของงานศิลปกรรมตะวันตกและรูปแบบของลวดลายใบอะแคนธัสให้กับช่างศิลป์ชาว ไทย ตลอดจนอาจได้รับข้อมูลจากสิ่งของที่นำเข้ามาจากตะวันตก เช่น เครื่องเรือน เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนภาพเขียนและภาพถ่าย เป็นต้น

ภาพประกอบบทความ

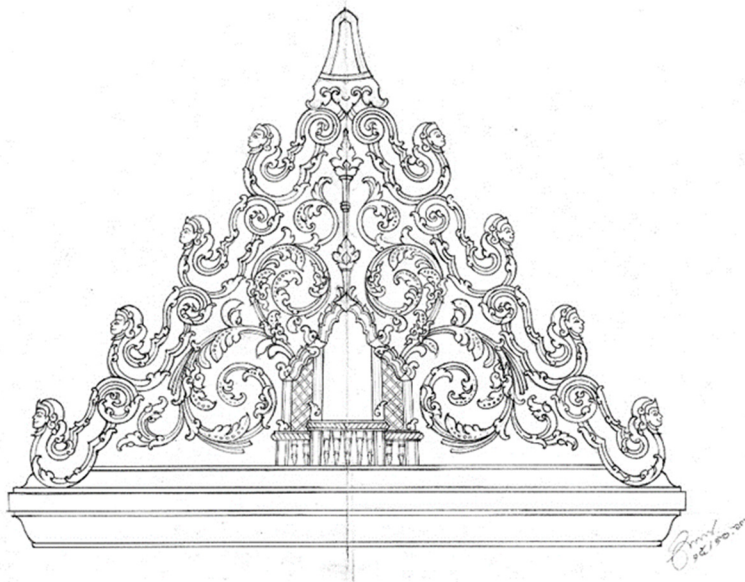
ภาพที่ 1 ใบของต้นอะแคนดัส (*Acanthus mollis* L.)

ภาพที่ 2 หัวเสาแบบโครินเธียน ศิลปะกรีก จากเทวสถาน Tholos ในเมือง Epidaurus ประเทศกรีก ประมาณ 350 ปี ก่อนคริสต์ศักราช (John Lu 2020)

ภาพที่ 3 ลวดลายปูนปั้นประดับหน้าบันวัดเตวีต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 4 ภาพลายเส้นรูปแบบล้นนิฐานลวดลายปูนปั้นประดับหน้าบันวัดเตวีต
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 5 ภาพลายรดน้ำรูปทหารชาวฝรั่งเศสบนฝาดำหนัก
ที่หอเขียนวังสวางค์กาด กรุงเทพฯ (Leksukhum 2000: 92)

ภาพที่ 6 ปูนปั้นลายหน้าบันศาลาการเปรียญ
วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

ภาพที่ 7 เสาประดับจากเรือนซุ้มเสมา
ที่พระอุโบสถวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

ภาพที่ 8 เสาแบบตะวันตกทั้ง 4 ต้น
ที่มุขหน้าของพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

ภาพที่ 9 กรอบลวดลายปูนปั้นประดับบริเวณเหนือช่องประตูหน้าต่าง
ภายในพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

ภาพที่ 10 พัดรองที่ระลึกในงานสมโภชภาคภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ครองราชสมบัติเป็นระยะเวลาเสมอด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2428 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ

ภาพที่ 11 ซุ้มหน้าจั่วมุขบริเวณโถงทางเข้าอาคาร กรมแผนที่ทหาร กรุงเทพฯ

ภาพที่ 12 เสาแบบคอมโพสิต (Composite) ที่ตกแต่งหัวเสาด้วย ลวดลายใบอะแคนดัส จากสวนโรมัน ภายในพระราชวังพญาไท กรุงเทพฯ

References

- Chuarun, A. (1993). *ประวัติและแบบอย่างศิลปะยุคโบราณและยุคกลาง* [History of Ancient and Medieval Art]. Bangkok: Odeon Store.
- Chungsiriarak, S. (2010). *สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2480* [Western architecture in Siam during the ring of King Rama IV - 1937 A.D.]. Bangkok: Amarin Printing.
- Honguten, H. (2006). *ศิลปะคลาสสิก* [Classic Art]. Bangkok: Amarin Printing.
- Leesuwan, V. (2016). *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรมไทย* [Thai Art Vocabulary Dictionary]. Nonthaburi: Muang Boran.
- Leksukhum, S. (2000). *Temples of gold Seven Centuries of Thai Buddhist Paintings*. Thailand: River Book.
- _____. (2009). *ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ): การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา* [beginning and evolution in religious art]. Bangkok: Muang Boran.
- _____. (2010). *งานช่าง คำช่างโบราณ* [Thai craft Dictionary]. Bangkok: Fine Arts Department.
- _____. (2010). *พัฒนาการของลายไทย: กระทบกับเอกลักษณ์ไทย* [Evolution of That art pattern: kranok and thai identity]. Bangkok: Muang Boran.
- Ministry of Foreign Affairs (2018). *ประวัติศาสตร์การทูตไทย* [Thai diplomatic history]. Bangkok: Devavongsevaropakarn Institute.
- Nor na paknam (2007). *วิวัฒนาการลวดลายไทย* [Evolution of thai art pattern]. Bangkok: Muang Boran.
- _____. (2000). *ศิลปะลายรดน้ำ* [Golden Laque]. Bangkok: Muang Boran.

- Pinsri, K. (1997). การวิเคราะห์อิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมตะวันตกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์นิมิตรสถิตมหาสีมาราม [Analysis the western art and culture depicted in the mural painting in the reign of King Mongkut: the mural painting of Ubosot wat poh ni mitre sat hit maha sima ram]. (Thesis of the Graduated school. Silpakorn University).
- Poemsaengsuwan, J. (2004). พระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2199 - 2310) [The Western influence on Ubosathas and Viharas in late Ayudhya Period (1656 - 1767 A.D.)], *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment Journal*, 1(1), 81 - 103.
- Royal Institute (1998). *พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ - ไทย* [Dictionary in Art: English - thai]. Bangkok: The royal Institute.
- Saisingha, S. (2008). *งานช่างสมัยพระนั่งเกล้าฯ* [Artisans in the reign of Rama III]. Bangkok: Matichon press.
- Sukpanich, K. (1969). *อยุธยาคดี* [About Ayutthaya]. Bangkok: Kurusapha.
- Suksri, N,M.R. (1994). *มรดกสถาปัตยกรรม กรุงรัตนโกสินทร์* [Architectural Heritage of Rattanakosin]. Bangkok: Amarin Printing.